

С.П. Панич *

ОБЛІК ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

В статті розглядаються особливості відображення в бухгалтерському обліку операцій з виробничими запасами, грошових коштів, дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги, які являються складовою частиною оборотних активів. Методично правильно організований облік оборот-

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та управління Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

С. П. Панич
Мечникова бібліотека
Одеського університету ім. І. І. Мечникова 17

них засобів сприятиме забезпеченню контролю за своєчасним погашенням дебіторської заборгованості та надходженням грошових коштів на рахунок в банку, дотриманням нормативних даних запасів, що сприятиме прискоренню оборотності засобів.

Ключові слова: оборотні активи, запаси, дебіторська заборгованість, грошові кошти.

Облік оборотних активів включає вивчення організації обліку запасів, коштів, дебіторської заборгованості. В статті звертається особлива увага на методику їх обліку, яка залежить від виду активів. Метою організації обліку оборотних активів являється створення належних умов у бухгалтерії для своєчасного та повного відображення у обліку операцій, пов'язаних з надходженням, використанням та зберіганням оборотних активів. Облік оборотних активів повинен забезпечити управлінських робітників оперативною і достовірною інформацією про результати діяльності підприємства з метою прийняття оптимальних рішень. В ринковій економіці особливий інтерес при організації облікового процесу являється методологія оцінки оборотних активів та достовірне відображення господарських операцій в первинних документах, реєстрах синтетичного і аналітичного обліку, рахунках та субрахунках бухгалтерського обліку, тому що від методології обліку залежить якість і достовірність звітних показників.

Дослідження методології обліку оборотних активів проводили вчені-економісти Павлюк І.С., Завгородній В.П., Бакун Ю.В. [1; 2; 4]. В наукових статтях даються методичні поради по вивченню обліку запасів, грошових коштів, дебіторської заборгованості. Науково обґрунтоване методичне відображення операцій з оборотними активами на рахунках бухгалтерського обліку сприятиме прискоренню оборотності засобів підприємства.

Метою статті є методологічне обґрунтування особливостей відображення в бухгалтерському обліку операцій з оборотними активами: запасами грошовими коштами, дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги.

Вирішення проблеми ефективного розвитку та зростання виробничого потенціалу виробничих підприємств потребує створення системи управління виробництвом, в основу якої має бути покладено формування інформації про виробничі запаси підприємства. З переходом до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку значно розширилися можливості підприємств у виборі правил ведення облікової політики та методів обліку виробничих запасів. На сьогодні законодавчо не регламентується, яку систему обліку виробничих запасів слід обрати. Для того, щоб правильно зробити вибір, потрібно добре усвідомлювати переваги тієї чи іншої системи для конкретного підприємства. У зв'язку з цим особливо посилюються вимоги до бухгалтерського обліку в напрямі підвищення дієвості, аналітичності та оперативності отриманої інформації про виробничі запаси з метою прийняття ефективних управлінських рішень.

Дослідження діючої методики обліку виробничих запасів на підприємствах свідчить про те, що вона не відповідає сучасним вимогам господарювання. До основних гальмівних чинників належать такі: використання застарілих галузевих нормативно-правових актів з обліку і контролю виробничих запа-

сів; відсутність належного нормування використання виробничих запасів за цільовим призначенням, що в свою чергу обмежує контрольні функції обліку. Потребують доопрацювання та удосконалення діючі форми документації з оперативного обліку виробничих запасів, зокрема їх рух у процесі виробництва, залишається проблема низької автоматизації обробки облікової інформації. Отже, тільки розв'язання цих завдань дасть змогу вийти на новий рівень побудови обліку і контролю виробничих запасів, значно підвищить їх роль в управлінні підприємницькою діяльністю.

Доцент Бакун Ю.В. вважає за доцільне переглянути підхід до дооцінки оборотних активів, тому пропонує давати змогу підприємствам здійснювати дооцінку у відповідності ринковим цінам з віднесенням цих сум на поповнення оборотних активів [1, 15].

Наступним аспектом, котрий впливає на організацію обліку, являється форма бухгалтерського обліку. Використовуючи тільки рекомендовані облікові регістри (без додаткової інформації), заповнювати звітність складно. Використання прогресивних комп'ютерних програм дає змогу більш точно і правильно відображати інформацію про наявність матеріальних цінностей і їх реалізації в будь-якому виразі: кількісному, вартісному та по матеріально відповідальним особам.

Виробничі запаси належать до оборотних активів підприємства, які в будь-який час можуть принести економічну вигоду, що доводить необхідність дослідження їх як одного з найважливіших об'єктів обліку. Класифікацію виробничих запасів підприємства через галузеві особливості необхідно здійснювати саме з урахуванням специфіки їх виробництва. Для промислових підприємств доцільно поділити допоміжні матеріали на виробничі, задіяні безпосередньо в процесі виробництва і матеріали допоміжного призначення, які не беруть участі у виробничому процесі, а забезпечують його діяльність, що зумовлює використання додаткових рахунків. Деталізація окремих субрахунків дасть змогу спростити отримання бухгалтерської інформації про їх ефективне використання в процесі виробництва.

Професор Завгородній В.П. пропонує здійснювати організацію процесів заготівлі сировини за такими етапами: запровадження реєстру постачальників; вибір постачальника та укладення контрактів; доставка та вихідний контроль якості сировини. Пропонується для цього ввести рахунок 29 «Заготівля і придбання виробничих запасів» з відповідними субрахунками [2, 145].

Інструкцією по використанню Плану рахунків не встановлено порядок обліку витрат на придбання, доставку і доведення запасів до придатного для використання стану, котрі відповідно з пунктом 8-9 П(С)БО9 повинні входити в первісну вартість придбаних ТМЦ.

Такі витрати можна включати в купівельну вартість запасів. Інші витрати на придбання не можуть відразу бути включені в первісну вартість, тому їх необхідно виділити на окремий аналітичний рахунок [4, 15].

Підприємства використовують грошові кошти і здійснюють операції в різних валютах (доларах, євро). Для систематизації накопичення і узагальнення інформації про господарську діяльність, тобто для бухгалтерського обліку, необхідно привести всі грошові вимірники до єдиної валюти. В якості такої валюти в Україні застосовуються гривні. При здійсненні операцій в іноземній валюті для бухгалтерського обліку застосовується гривневий еквівалент фак-

тичної суми. Перерахунок сум із іноземної валюти в гривні проводяться підприємствами по курсу НБУ на дату здійснення операції.

Паралельно із записами в гривнях грошові кошти на валютних рахунках і операції в іноземній валюті повинні відображатися також у валюті розрахунків і платежів. Такий порядок дозволяє поряд із узагальненням даних про фінансово-господарську діяльність підприємства контролювати реальний рух коштів і розрахунків у валютах.

В практичній діяльності операції, вартість яких виражена в іноземній валюті, часто містять помилки в оцінці, яка пов'язана з неправильним курсом на дату їх відображення. Підприємства повинні слідкувати за зміною курсу та методично правильно вести облік, який дозволяє трансформувати операції в національну валюту.

В економічній літературі наводиться думка, що у регістрах бухгалтерського обліку операції в іноземній валюті слід наводити у валюті звітності і в іноземній валюті. Для зручності рекомендується вести окремо регістр для обліку всіх господарських операцій, вартісні показники, в якому відображаються у валюті звітності і окремо регістр тільки по операціях в іноземній валюті. вартісні показники в якому відображаються в іноземній валюті. В практичній діяльності при обробці первинних документів вартісні показники в іноземній валюті показують у чисельнику, а у знаменнику еквівалент цих вартісних показників у національній валюті за курсом НБУ.

Особливість відображення в бухгалтерському обліку операцій в іноземній валюті по отриманню (наданню) авансу грошовими коштами перед відвантаженням чи отриманням продукції, товарів, робіт, послуг вимагає методично обґрунтованого розмежування дебіторської і кредиторської заборгованості.

Пропонується заборгованість, яка виникає з перерахуванням (сплатою) та отриманням авансів (передплатою) у вигляді грошових коштів в іноземній валюті позначати спеціальними позначками в особливих регістрах. Це сприятиме методично правильному відображенню кінцевого сальдо дебіторської і кредиторської заборгованості у статтях Балансу на кінець звітної дати.

Поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги визначається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг і оцінюється за первісною вартістю. У разі відстрочення платежу з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів (їх еквівалентів), що підлягають отриманню за товари, така різниця визнається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) в період її нарахування.

Особливостями організації обліку дебіторської заборгованості є те, що при її віднесенні до поточної або довгострокової до уваги береться не загальний очікуваний строк оплати згідно з договором, а очікуваний строк до погашення, який залишився з дати балансу.

Організація визначення величини резерву сумнівних боргів полягає у тому, що вона обчислюється, виходячи з платоспроможності окремих дебіторів або на підставі класифікації дебіторської заборгованості за періодами її виникнення. Створення резерву дебіторської заборгованості передбачається тільки для дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги.

У наказі про облікову політику передбачається застосування одного з методів нарахування резерву та вказується порядок списання заборгованості з

балансу (за наказом керівника). Розраховувати резерв сумнівних боргів доцільно перед складанням звітності, а використовуватися він буде протягом звітного року при потребі або перед складанням звітності. При цьому слід враховувати кілька важливих моментів при створенні резерву: 1) резерв необхідно створювати з урахуванням коефіцієнта, розрахованого для кожного конкретного дебітора; 2) резерв необхідно створювати на всю суму сумнівної і безнадійної заборгованості за конкретним дебітором.

Метод визначення резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги більш прийнятний для підприємств, що мають значний перелік сумнівної дебіторської заборгованості. Згідно цього методу здійснюється групування дебіторів за строками їх непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи, який зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості.

Метод визначення величини резерву сумнівних боргів виходячи із питомої ваги безнадійних боргів в чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати може мати пріоритетний характер, тому що це пов'язано з найменшими вибірковими даними з обліку. Бухгалтерія підприємства накопичує дані відносно реалізації продукції на умовах наступної оплати і визнаної безнадійної дебіторської заборгованості за період з початку року. Для розрахунку коефіцієнта сумнівності використовується безнадійна заборгованість за минулі роки.

Після створення резерву сумнівних боргів події можуть розвиватися за двома напрямками: 1) дебіторська заборгованість повертається, тоді сума резерву сумнівних боргів відновлюється; 2) сумнівна дебіторська заборгованість визнається безнадійною. У цьому разі така заборгованість перестає бути активом підприємства і підлягає списанню з балансу.

Облік резервів за сумівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення ведеться на рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів». Рахунок застосовується для уточнення оцінки дебіторської заборгованості покупців і замовників, яка обліковується на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками». Бухгалтер при створенні резерву сумнівних боргів робить запис по дебету субрахунку 944 «Сумнівні та безнадійні борги» і кредиту рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів». Протягом звітного періоду сума визнаної безнадійної заборгованості списується за рахунок створеного резерву сумнівних боргів. У випадку недостатності нарахованого резерву безнадійна заборгованість списується в склад інших операційних витрат в дебет субрахунку 944 «Сумнівні та безнадійні борги».

Протягом звітного періоду величина резерву сумнівних боргів може лише зменшуватися в результаті списання дебіторської заборгованості. Підприємства не проводять донарахування резерву у зв'язку з недостатністю його величини для списання безнадійної заборгованості на протязі року.

Якщо підприємства одержують відшкодування по раніше списаній дебіторській заборгованості, то збільшується дохід від іншої операційної діяльності із відображенням запису по кредиту субрахунку 716 «Відшкодування раніше списаних активів».

Резерв сумнівних боргів зменшується на всю суму списаної сумнівної і безнадійної заборгованості, яка включає і суму податку на додану вартість.

Така операція вимагає коректування суми податкового зобов'язання з ПДВ. Кореспонденція рахунків по дебету субрахунку 944 і кредиту субрахунку 641 показує коректування податкових зобов'язань і повинна бути відображена методом «червоне сторно».

При списанні за рахунок резерву сумнівних боргів дебіторська заборгованість одночасно відноситься на позабалансовий рахунок 071 «Списана дебіторська заборгованість», де обліковується протягом не менше як трьох років з дати списання.

Зарахування дебіторської заборгованості в балансі за чистою реалізаційною вартістю не допускає завищення активів підприємства.

Нарахований резерв сумнівних боргів відображається в складі статті «Інші операційні витрати» у формі № 2 «Звіт про фінансові результати», що не допускає завищення доходів підприємства.

У редакції наказу Міністерства фінансів України від 28 жовтня 2003 року № 602 у Примітках до річної фінансової звітності в розділі V «Доходи і витрати» з'явився рядок «Відрахування в резерв сумнівних боргів». У цьому рядку підприємства відображають операції за дебетом субрахунку 944 та кредитом рахунку 38. Сумнівні та безнадійні борги списуються на фінансовий результат по дебету рахунку 79 і кредиту субрахунку 944.

У розділі VII «Забезпечення і резерви» Приміток до річної фінансової звітності виділений окремий рядок 775 «Резерв сумнівних боргів». Міністерство фінансів не дало роз'яснень у П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» як поводитися із залишками невикористаного резерву сумнівних боргів. Залишок резерву відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку, затвердженій наказом № 291, списується по дебету рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» та кредиту субрахунку 719 «Інші доходи від операційної діяльності». У розділі VII не передбачена графа для списання залишку резерву сумнівних боргів. Пропонуємо Міністерству фінансів України, щоб у рядку 7 замість слова «сторновано» написати «відображено невикористану суму у звітному році».

У розділі IX «Дебіторська заборгованість» Приміток до річної фінансової звітності відображається сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі класифікації за строками непогашення.

Згідно наказу Міністерства фінансів України «Про внесення змін в деякі положення (стандарту) бухгалтерського обліку» від 23.05. 2003 р. № 363 підприємствам зручно для обліку резерву сумнівних боргів відкрити до синтетичного рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» субрахунки:

- 381 «Резерв сумнівних боргів за продукцію, товари, роботи, послуги»;
- 382 «Резерв сумнівних боргів за іншою поточною дебіторською заборгованістю» [3, 10].

За П(С)БО9 «Запаси» їх класифікують для цілей організації обліку. Оцінка виробничих запасів впливає на точність фінансових результатів підприємства. Від правильно організованого документування запасів залежить правильність списання їх вартості на виробництво, оцінка незавершеного виробництва, відображення у звітності.

Прострочена дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги приводить до нестачі оборотних коштів для здійснення виробничої фінансової діяльності підприємства. Користувачів фінансової звітності статті

«Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, послуги» цікавить з позиції реальності її оцінки, тобто ймовірності погашення її у визначеній сумі. Очевидною є необхідність коригування доходу на очікувану суму несплати боргів, тому в бухгалтерському обліку доходи повинні відображатись з поправкою на резерв сумнівних боргів.

Література

1. Бакун Ю.В. *Облік, аналіз та аудит запасів на підприємствах торгівлі*: - К. «Центр учбової літератури», 2002. - 20 с.
2. Завгородній В.П. *Настільна книга бухгалтера малого бізнесу*. - К.: ВИРА - Р, 2000. - 608 с.
3. *Наказ Міністерства фінансів України «Про внесення змін в деякі положення (стандарту) бухгалтерського обліку» від 23.05.2003 р. № 363.*
4. Павлюк І.С. *Проблеми бухгалтерського обліку виробничих запасів, товарів та пропозиції щодо їх вирішення // Бухгалтерський облік і аудит.* - № 6.
5. Панич С.П. *Оцінка та облік дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. ДНУ.* - Дніпропетровськ, 2005. - Випуск 202. - Том III с.- 553-561.